

سیری بر اوضاع کلی و سیاسی کوبا

محمد زاغیان

یکی از کارهایی که اخیراً اتمام یافته و در شرف انتشار می‌باشد، نظری اجمالی به کوبا است که از سری انتشارات نظری اجمالی به کشورها می‌باشد. در بخش مروری بر کوبا طی چند مقاله خوانندگان محترم را در جریان مهمترین دستاوردهای این پژوهش قرار می‌دهیم.

است، می‌تواند تجربه‌ای ارزنده و مفید برای سایر کشورها به‌شمار آید. در این مقاله ضمن مروری اجمالی بر ویژگیهای طبیعی و اجتماعی کوبا، وضعیت سیاسی این کشور در قالب اهداف و سیاستها، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

۱- ویژگیهای عمومی

کوبا جزیره‌ای است، واقع در غرب دریای کارائیب و در ۱۴۵ کیلومتری جنوب شبه‌جزیره فلوریدا (ایالات متحده آمریکا)، سایر همسایگان نزدیک آن کشورهای باهاما (Bahamas)، مکزیک (Mexico)، جامائیکا (Jamaica) و هائیتی (Haiti) می‌باشند.

یکی از آخرین بازماندگان نظامهای سوسیالیستی، که پس از فروپاشی اتحاد شوروی سابق و بلوک شرق، همچنان درصد حفظ هویت و موجودیت خود می‌باشد، کشور کوبا است. این کشور توانسته است علی‌رغم فشارهای داخلی و خارجی (بویژه از سوی همسایه و دشمن دیرینه خود یعنی آمریکا) که براو وارد شده و همچنین از دست دادن حامی قدیمی خود (یعنی شوروی سابق)، به تلاش برای بقاء و حفظ نظام خود ادامه دهد و دست‌آوردهای آن از بدو پیروزی انقلاب سوسیالیستی تاکنون شایان توجه می‌باشد.

شناخت کوبا و اقداماتی که این کشور در ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و همچنین در سطح بین‌المللی انجام داده

کوبا کشوری کم ارتفاع است و در حدود ۳٪ از جزیره اصلی، هموار می باشد، که قسمت اعظم زمینهای غیر قابل کشت آن نیز برای چرا مناسب است.

کوبا در رده معدود کشورهای در حال توسعه ای است، که توانسته با مشکل افزایش جمعیت و نرخ رشد آن مقابله کند، که به طور قطع نقش فرهنگ و درصد آگاهی و با سوادی مردم در این موفقیت، قابل ملاحظه می باشد.

کوبا در رده معدود کشورهای در حال توسعه ای است، که توانسته با مشکل افزایش جمعیت و نرخ رشد آن مقابله کند.

جمعیت کوبا تا پایان سال ۱۹۹۲ بالغ بر ۱۰/۸۷ میلیون نفر برآورد شده،^۱ در حالی که این رقم در سال ۱۹۶۰ در حدود ۷ میلیون نفر بوده است؛ به عبارت دیگر در فاصله ۳۲ سال، جمعیت کشور تنها ۳/۸ میلیون نفر افزایش یافته است که این امر نشان دهنده نرخ رشد پایین جمعیت می باشد، که در بین کشورهای جهان سوم از اهمیت

شایان توجهی برخوردار است. نرخ رشد جمعیت کوبا از سال ۱۹۸۱ به طور متوسط ۰/۹ درصد بوده است.

از نظر اعتقادی اکثریت مردم پیرو دین مسیحیت اند و آیین کاتولیک را پذیرا شده اند. لیکن این اعتقادات صرفاً عقاید فردی است و نقشی در زندگی اجتماعی افراد حداقل مشابه سایر کشورهای امریکای لاتین ندارد.

زبان مردم کوبا اسپانیایی است و این کشور از ۱۴ ایالت و ۱۶۹ شهر تشکیل شده است و پایتخت آن شهر هاوانا (Havana) می باشد.

کوبا پس از پیروزی انقلاب، در اولین برنامه مهم اجتماعی خویش، که در سال ۱۹۶۱ اتخاذ گردید، مبارزه با بی سوادی در سراسر کشور را در سرلوحه اهداف خود قرار داد؛ البته کوباییها با سواد را صرفاً خواندن و نوشتن تلقی نمی کنند و با سواد را کسی می دانند که قدرت تمیز خوب از بد را، با استناد به منطق داشته و قادر به بهره جویی از گنجینه های علم و دانش و هنر و ادبیات و فلسفه و تاریخ باشد.^۲

1. EIU, Country Profile, Cuba, 1993-94 (EIU, London, 1993), P.8.

۲. جاناتان کازل، کوبا و فرزندان انقلاب، ترجمه حسن نعمتی، چاپ دوم (تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۹)، ص ۹.

در سال ۱۹۵۳ از جمعیت چهار میلیونی کوبا، بیش از یک میلیون نفر بی سواد بودند، (یعنی از هر چهار کوبایی یک نفر). اما پس از انقلاب این کشور توانست با بهره‌گیری از نوجوانان زیر هجده سال، که در آن زمان بیش از ۵۰ درصد جمعیت کشور را تشکیل می‌دادند، کمبود نیروهای آموزش‌دهنده را جبران نماید و از این طریق به موفقیت‌های چشمگیری نائل آید؛ به نحوی که نرخ بی‌سوادی در سال ۱۹۹۰ تنها ۱/۹ درصد اعلام گردیده است.^۱

ظرفیتی در حدود ۱۳۵ کودک و ۱۲۹۰۰ مدرسه با ۲/۶۴ میلیون نفر دانش‌آموز بوده است، که از این تعداد ۱۷۲۴ مدرسه متعلق به دوره‌های متوسطه می‌باشد. همچنین تا سال ۱۹۸۹، ۳۳۱۹۹ دانش‌جو از مؤسسات آموزش عالی این کشور، فارغ‌التحصیل شده‌اند.^۲ از نکات دیگر قابل ذکر در مورد نظام آموزشی کوبا، سطح بالای آموزش فنی در کوبا است، که منجر به جذب سرمایه‌های خارجی در زمینه علوم پایه و صنایع با تکنولوژی پیشرفته شده است.

از نقطه نظر مخارج تحصیلی، تحصیلات در کوبا از مهدکودک تا آخرین دوره دانشگاه رایگان است و مدرسه خصوصی در این کشور وجود ندارد.

از نکات دیگر قابل ذکر در مورد نظام آموزشی کوبا، سطح بالای آموزش فنی در کوبا است، که منجر به جذب سرمایه‌های خارجی در زمینه علوم پایه و صنایع با تکنولوژی پیشرفته شده است.

از نقطه نظر مخارج تحصیلی، تحصیلات در کوبا از مهدکودک تا آخرین دوره دانشگاه رایگان است و مدرسه خصوصی در این کشور وجود ندارد. همچنین آمارهای منتشر شده در این زمینه حاکی از بالا بودن سطح آموزش در کوبا است. در سال ۱۹۸۹، کوبا دارای ۱۰۷۳ کودکستان با متوسط

یکی دیگر از دست‌آوردهای قابل توجه کوبا، پیشرفتهای چشمگیر این کشور در زمینه بهداشت و درمان می‌باشد. کوبا در بین کشورهای امریکای لاتین تنها کشوری است، که از سوی یونیسف (Unicef) در گروه

1. EIU, Op., Cit, P.8.

2. Ibid, P.8.

در آن ایالت مشغول به کار بودند، برای هر ۴۲۰ نفر یک طبیب وجود داشت و در نواحی روستایی این رقم حداقل به ۲۱۰۰ نفر بازار یک پزشک می‌رسید.^۳

واحد پول کوبا پزو (Peso) نام دارد و هر پزو معادل یکصد سنتاوس (Centavos) می‌باشد و نرخ برابری رسمی پزو در مقابل دلار آمریکا، تا اوت سال ۱۹۹۳، ۰/۷۶ پزو در مقابل یک دلار آمریکا بوده است.^۴

در سال ۱۹۸۹ در این کشور بازار هر ۳۰۳ شهروند یک پزشک و بازار هر ۱۶۲۳ نفر یک دندانپزشک وجود داشته است.

۲- اوضاع سیاسی

در بیست و هفتم اکتبر سال ۱۴۹۲ کریستف کلمب برای اولین بار سواحل شرقی جزیره کوبا را کشف کرد. کشف

کشورهای با کمترین نرخ مرگ و میر کودکان در جهان، برگزیده شده است، که این رقم با جوامع صنعتی پیشرفته برابری می‌کند. براساس آمارهای ارائه شده از سوی وزارت بهداشت عمومی، نرخ مرگ و میر کودکان (در هر ۱۰۰۰ تولد زنده) در سال ۱۹۸۹، ۱۱/۱ بوده است. همچنین براساس برآوردهای به عمل آمده توسط برنامه عمران ملل متحد (UNDP)، میزان مرگ و میر کودکان زیر پنجسال از ۸۷ در هزار در سال ۱۹۶۰ به ۱۸ در هزار در سال ۱۹۸۸ کاهش یافته است، درحالی که این رقم برای کشورهای مکزیکی (۶۸ در هزار)، کره جنوبی (۳۳ در هزار)، شوروی سابق (۳۲ در هزار)، ایران (۹۰ در هزار) و آرژانتین (۳۷ در هزار) در سال ۱۹۸۸ بوده است.^۱ در سال ۱۹۸۹ در این کشور بازار هر ۳۰۳ شهروند یک پزشک و بازار هر ۱۶۲۳ نفر یک دندانپزشک وجود داشته است^۲ و این درحالی است که پیش از انقلاب و در هاوانا، که بیش از ۶۰ درصد اطبای کوبایی

۱. سازمان برنامه و بودجه، گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۰. گزیده مسائل اقتصادی-اجتماعی. مرکز مدارک اقتصادی-اجتماعی و انتشارات، (آذر ۱۳۶۹)، ص ص ۱۱ و ۱۴.

2. EIU, Country Profile, Cuba, 1991-92 (London: EIU, 1991-92), P.8.

۳. منوچهر کمالی طه، مسائلی از نیمکره غربی - کوبا، کاسترو، انقلاب. (تهران: انتشارات امیرکبیر ۱۳۵۹)، ص ص ۴۱-۴۲.

4. EIU, Country Profile, Cuba, 1993-94 (London, EIU 1993-94), P.9.

دنیای جدید برای پادشاه اسپانیا، نه تنها به منزله آغاز عصر جدید بود، بلکه گسترش فرهنگ اسپانیولی در سرزمینهای جدید امریکایی نیز، محسوب می شد. بدین ترتیب کوبا یکی از اولین کشورهای امریکایی بود، که تحت سلطه اسپانیائی ها درآمد، و در سال ۱۵۱۱ استعمارگران پایگاه خود را، در این کشور دایر نمودند. از سوی دیگر دریانوردان فرانسوی و انگلیسی نیز همواره به عنوان یک رقیب بزرگ بر سر راه اسپانیا قرار می گرفتند و این کشور مدت ۱۵۰ سال آماج حملات دزدان دریایی قرار داشت و نهایتاً در اواسط قرن هجدهم این سرزمین به اشغال موقت انگلیسها درآمد. در طی حاکمیت انگلیسها بر این سرزمین، کشت نیشکر مورد حمایت قرار گرفت و نیروی کار لازم را نیز از بردگان افریقایی تأمین می نمودند، اما دیری نپایید، که این کشور مجدداً به اشغال اسپانیاییها درآمد. پس از مرگ پادشاه اسپانیا در سال ۱۸۳۳، حاکمان کوبا اقدام به سرکوب حرکتهای مردمی نمودند، به نحوی که فراریان کوبایی

به امریکا پناهنده شدند و با تشکیل انجمنهای سری، قیامهایی را سازمان می دادند، که عمدتاً بی نتیجه بود.^۱ در طی قرن نوزدهم، امریکا بارها تمایل خود را به ضمیمه کردن خاک کوبا به خود، اعلام نمود، و بالاخره در سال ۱۸۹۸ توانست در طی یک جنگ کوتاه مدت، قوای اسپانیایی را شکست دهد، آنها را تسلیم نماید و خاک کوبا را به اشغال خود درآورد و سرانجام براساس معاهده پاریس در سال فوق، جنگ میان دو کشور امریکا و اسپانیا خاتمه یافت و کشورهای کوبا، فیلیپین، پورتوریکو و گوام به امریکا واگذار گردید.^۲

پس از خروج اسپانیاییها از کوبا، این کشور به مدت سه سال توسط فرمانداران امریکایی (وبه کمک سرمایه داران داخلی) اداره می شد، تا اینکه در سال ۱۹۰۲ قانون اساسی جدید این کشور به تصویب رسید. براساس این قانون اگرچه ظاهراً استقلال کوبا به رسمیت شناخته می شد، اما متضمن ماده ای بود، که به واشنگتن اجازه مداخله در این کشور را می داد. تفنگداران امریکایی

۱. مؤسسه گیئاشناسی، گیئاشناسی کشورها: جغرافیای طبیعی، سیاسی، اقتصادی و تاریخی. چاپ اول (تهران: گیئاشناسی، اول مهرماه

۱۳۶۲)، ص ۲۵۷.

2. Europa Publication Limited, South America, Central America & the Caribbean 1986

(London: E.P.L 1986), P.252.

بارها به بهانه دفاع از مال و جان امریکاییهای مقیم کوبا، در این کشور مداخله می‌کردند و همین امر به تدریج شورشایی را بر ضد دولت دست‌نشانده، سازمان می‌داد.

در بیست و هفتم اکتبر سال ۱۴۹۲ کریستف کلمب برای اولین بار سواحل شرقی جزیره کوبا را کشف کرد.

از سال ۱۹۰۲ تا سال ۱۹۳۳ این کشور توسط ژنرالهای فاسد و نالایق اداره می‌شد. اما از سال ۱۹۳۴ فردی به نام فولنسیو باتیستا (Fulgencio Batista) در صحنه سیاسی کوبا بسیار فعال ظاهر گردید و روزبه‌روز نفوذ خود را در تشکیلات دولتی افزایش داد و بالاخره در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۹۴۰ به پیروزی دست یافت. در سال ۱۹۴۴ وی از کار کناره گرفت و به فلوریدا رفت، اما پس از مدت کوتاهی به کشور بازگشت و مجدداً بر امور کشور مسلط شد و بالاخره در سال ۱۹۵۲ قبل از انتخابات، با یک کودتا زمام امور کشور را، به‌طور مطلق در دست گرفت و با تشکیل چهار سازمان تحت عنوان: سرویس اطلاعات نظامی، دفتر سرکوب فعالیت‌های کمونیستی، پلیس مخفی، و پلیس ملی اقدام

به سرکوب مخالفین خود نمود، لیکن با گسترش فساد و انحرافات اخلاقی در کشور، دامنه فعالیت‌های ضد دولتی گسترش بیشتری یافت و انقلابیون با استفاده تبلیغاتی از این فسادها، نیروهای بزرگتری را سازمان دادند، که در رأس این انقلابیون دکتر فیدل کاسترو (Dr Fidel Castro Ruz) که در آن زمان دانشجوی دانشگاه هاوانا بود، قرار داشت. و بالاخره نیروهای تحت رهبری وی توانستند در ماه اوت سال ۱۹۵۸ شهر سانتا کلارا، را به تصرف خود در آورند و در نهم ژانویه سال ۱۹۵۹ فیدل کاسترو وارد هاوانا شد و مورد استقبال بی‌سابقه مردم قرار گرفت و در پانزدهم فوریه همان سال به نخست‌وزیری این کشور انتخاب گردید و مقام ریاست جمهوری نیز، از میان رفت.

در سال ۱۹۰۲ قانون اساسی جدید این کشور به تصویب رسید. براساس این قانون اگرچه ظاهراً "استقلال کوبا به رسمیت شناخته می‌شد، اما متضمن ماده‌ای بود، که به واشنگتن اجازه مداخله در این کشور را می‌داد.

بدین ترتیب روابط میان دو کشور کوبا و آمریکا از اواسط سال ۱۹۵۹ و تحت این

عنوان که کاسترو یک نظام دیکتاتوری سوسیالیستی را در کشور به وجود آورده تیره گشت و در مقابل، در سال ۱۹۶۰ روابط میان کوبا و اتحاد شوروی سابق برقرار شد و یک قرارداد بازرگانی نیز میان طرفین منعقد گردید و در سال ۱۹۶۱ فیدل کاسترو وابستگی خود به جهان کمونیسم را عملاً و رسماً اعلام نمود و خود را یک مارکسیست لنینیست معرفی کرد.

در اواخر سال ۱۹۷۵ نیز، دو واقعه مهم دیگر در کشور روی داد: یکی تشکیل کنگره حزب کمونیست کوبا و دوم اعلام قانون اساسی جدید کشور، که به سبب قانون اساسی شوروی سابق تنظیم شده بود. براساس تغییراتی که در قانون اساسی صورت گرفت فیدل کاسترو به عنوان رئیس جمهور کشور، که در عین حال ریاست دولت را نیز به عهده داشت تعیین گردید.^۱

انقلابیون با استفاده تبلیغاتی از این فسادها، نیروهای بزرگتری را سازمان دادند، که در رأس این انقلابیون دکتر فیدل کاسترو (Dr Fidel Castro Ruz) که در آن زمان دانشجوی دانشگاه هاوانا بود، قرار داشت.

در آوریل سال ۱۹۸۹، میخائیل گورباچف رئیس جمهوری شوروی سابق دیداری رسمی از کوبا به عمل آورد و این اولین دیدار یک رهبر شوروی (سابق) از سال ۱۹۷۴ بود. رهبران دو کشور در زمینه روابط دوجانبه و بویژه در مورد کاهش کمکهای شوروی سابق به کوبا و مسائل موجود در امریکای مرکزی، به بحث و گفتگو پرداختند. در پایان این دیدار اگرچه روابط دو کشور خوب توصیف شد، لیکن به علت مخالفت فیدل کاسترو نسبت به اصلاحات صورت گرفته در شوروی سابق که نتیجه آن کاهش کمکهای نظامی و اقتصادی شوروی سابق به کوبا بود، در واقع دست آورد چندانی برای کوبا دربرداشت. در ژوئیه همین سال فیدل کاسترو، حمله شدیدالحنی به ایده‌های پروسترویکا (Perestroika) و گلاسنوست (Glasnost) نمود؛ به نحوی که وی این ایده‌ها را عامل مهمی در ایجاد بحران، در جهان سوسیالیزم دانست.

بدین ترتیب فروپاشی اردوگاه سوسیالیزم در جهان شرق و بویژه انحلال اتحاد شوروی سابق، چشم انداز سیاسی رژیم کوبا را، در هاله‌ای از ابهام فرو برد و با توجه

1. Ibid, P.255.

تأحد ممکن از عهده آن برآید.

در اواخر سال ۱۹۷۵ نیز، دو واقعه مهم دیگر در کشور روی داد. یکی تشکیل کنگره حزب کمونیست کوبا و دوم اعلام قانون اساسی جدید کشور، که به سبک قانون اساسی شوروی سابق تنظیم شده بود.

به وابستگی شدید ایمن کشور به اتحاد شوروی سابق از یک سو و مقابله با خصومت‌های دیرینه همسایه خود یعنی آمریکا از سوی دیگر کاستر و را با بحرانهای شدید سیاسی و اقتصادی مواجه ساخت. طبعاً رهایی از این بحرانها نیازمند تحرکات، ابتکارات و اقدامات اساسی سیاسی، اقتصادی در سطوح داخلی و بین‌المللی می‌باشد، که تا کنون این کشور توانسته است

